

6. World Resource Institute. (2023). Retrieved from: <https://www.wri.org/> [in English].
7. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Retrieved from: <https://www.fao.org/home/en/> [in English].
8. UN-Water Retrieved from: <https://www.unwater.org/> [in English].
9. Global Military Advisory Council on Climate Change. Retrieved from: <https://www.gmaccc.org/> [in English].
10. Institute for Environmental Security. Retrieved from: <https://www.envirosecurity.org/> [in English].
11. Center for International Environmental Law. Retrieved from: <https://www.ciel.org/> [in English].
12. U.S. Environmental Protection Agency Retrieved from: <https://www.epa.gov/> [in English].
13. INSTITUTE FOR ENVIRONMENTAL DIPLOMACY AND SECURITY. Retrieved from: <https://site.uvm.edu/ieds/> [in English].
14. Arab Forum for Environment and Development (AFED). Retrieved from: <http://www.afedonline.org/en> [in English].
15. The Institute for Global Environmental Strategies (IGES). Retrieved from: <https://www.iges.or.jp/en> [in English].
16. Inter-American Biodiversity Information Network (IABIN). Retrieved from: <https://www.oas.org/en/sedi/dsd/iabin/> [in English].
17. Gender cc - women for climate justice Retrieved from: <https://www.gendercc.net/home.html> [in English].
18. Indigenous Environmental Network. Retrieved from: <https://www.ienearth.org/> [in English].
19. Zdroveha, M. V. (2015, October 3). Rol mizhnarodnykh neuriadovykh orhanizatsii. [The role of international non-governmental organizations]. *Mizhnarodni intehratsiini protsesy: istorychnyi dosvid, suchasni vyklyky ta perspektyvy. materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Natsionalnyi universytet "Lvivska politehnika".* 15 – 19. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 9.11.2023

УДК 347.627

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-255-260

Грицишина Лариса Валеріївна,

докторка філософії з права, заступниця декана юридичного факультету,
доцентка кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

e-mail: lgrytsyshyna@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8590-728X>

ЗМІНА СТАТІ ПОДРУЖЖЯ ЯК ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ

У статті розглянуто питання зміни статі подружжям як підставу припинення шлюбу. Наголошено, що аналізуючи правовий інститут припинення шлюбу, заслуговує на увагу ще одна підстава припинення шлюбу, не визначена у сімейному законодавстві України, а саме: зміна статі одним із подружжя. На нашу думку, її необхідно розцінювати як одну із новітніх підстав припинення шлюбу. Зазначена підстава є самостійною з урахуванням природи здійснюваних особою, яка змінює або коригує стать, особистих немайнових прав та є практичним втіленням «четвертого» покоління прав людини. Правове регулювання процедури здійснення цього особистого немайнового права та визначення змісту права на зміну (корекцію) статі відзначається недостатнім рівнем закріплення та деталізації у вітчизняному законодавстві. Це дозволяє нам запропонувати доповнити положення ст. 104 СК України ч.5 такого змісту «Шлюб припиняється внаслідок зміни або корекції статі одним із подружжя», оскільки у випадку зміни статевої належності одним із подружжя, збереження первісного шлюбу, у якому перебувала особа на момент проведення відповідної операції не є можливим. Водночас, припинення такого шлюбу не тягне за собою припинення існування сімейно-правових відносин між колишнім подружжям та тим більше відносин батьківства.

Ключові слова: гендерна ідентичність, шлюб, припинення шлюбу, підстави припинення шлюбу, зміна статі, наслідки припинення шлюбу.

Hrytsyshyna L. CHANGE OF GENDER OF SPOUSES AS A REASON FOR THE TERMINATION OF MARRIAGE

The article examines the issue of gender reassignment of spouses as a reason for the termination of marriage. It is emphasized that in the process of analyzing the legal institution of termination of marriage, one more reason for termination of marriage, not defined in the family legislation of Ukraine, deserves attention, namely: gender change by one of the spouses, which, in our opinion, should be considered as one of the newest grounds for termination of marriage. This ground is independent, taking into account the nature of personal non-property rights exercised by a person who changes or corrects gender, and is a practical embodiment of the "fourth" generation of human rights. The legal regulation of the procedure for exercising this personal non-property right and determining the content of the right to gender (correction) change is characterized by an insufficient level of consolidation and detailing in domestic legislation. This allows us to suggest supplementation of the provisions of Art. 104 of the

Family Code of Ukraine, Part 5 of the following content: "Marriage is terminated due to a change or correction of gender by one of the spouses," since in the case of a change of gender by one of the spouses, the preservation of the primary marriage in which the person was at the time of the relevant operation is not possible. At the same time, the termination of such a marriage does not entail the termination of the existence of family-legal relations between the former spouses, and even more so the relations of parentage.

Key words: gender identity, marriage, termination of marriage, grounds for termination of marriage, gender reassignment, consequences of termination of marriage.

Постановка проблеми. Шлюб та сім'я і на початку XXI століття залишаються важливими соціальними інститутами, а суспільство й держава зацікавлені в їх тривалому існуванні та збереженні. Виходячи з цього, законодавці більшості країн світу передбачають детальний та вичерпний перелік правових фактів, з настанням яких відбувається припинення шлюбу, а також вибудовують ефективний правовий механізм розірвання шлюбу з метою забезпечення дотримання та захисту прав та законних інтересів колишнього подружжя та їх дітей. Водночас, новий погляд на «традиційний» шлюб надає поширення доктрини гендерної рівності. Доктрина гендерної рівності базується на ідеї, що всі люди, незалежно від їх статі або гендерної ідентичності, мають рівні права та можливості у всіх сферах життя. Це стосується, наприклад, доступу до освіти, роботи, здоров'я, участі в політичному житті та багатьох інших аспектах. Одним із таких аспектів є гендерна ідентичність.

Гендерна ідентичність — це внутрішнє і особисте почуття особи щодо того, до якого гендера вона належить, незалежно від біологічної статі, з якою вона народилася. Гендерна ідентичність може співпадати з природженою статтю особи (цисгендер) або бути відмінною від неї (трансгендер). Поняття та розуміння гендерної ідентичності може відрізнятися в залежності від культури, традицій та соціальних норм конкретного суспільства. Гендерна ідентичність кожної особи є унікальною і може не завжди відповідати соціокультурним очікуванням, базованим на біологічній статі особи. Важливо розуміти, що гендерна ідентичність є глибоко особистою і внутрішньою характеристикою, і кожна особа має право на визнання та повагу до своєї гендерної ідентичності. Головною тезою при цьому є те, що гендерна ідентичність базується на особистому відчутті, а не на зовнішніх атрибутах або соціальних нормах.

Традиційно, гендер у праві розглядали як бінарний — чоловік або жінка. Однак сучасне розуміння гендерної ідентичності визнає, що гендер може бути не лише бінарним. Люди можуть ідентифікувати себе як небінарні, двостатеві та відносити себе до інших гендерних категорій.

Таким чином, якщо біологічна стать визначається фізичними та генетичними характеристиками, такими як статева будова та хромосоми, то гендерна ідентичність — це внутрішнє відчуття, яке може або не може співпадати з біологічною статтю особи. Усвідомлені особою невідповідності між власною гендерною ідентичністю та статтю, з якою вона народилася можуть бути мотивом проведення відповідної операції зі зміни (корегування) статі. Такі кардинальні зміни можуть відбуватися у період перебування особи у зареєстрованому шлюбі, що впливає на його дійсність та може тягнути за собою його припинення.

Традиційно в науці сімейного права під припиненням шлюбу розуміється зумовлене настанням певних обставин припинення правовідносин, що виникають між подружжям в результаті державної реєстрації шлюбу. Відповідно, така ознака шлюбного союзу як добровільність традиційно в науці сімейного права розглядається, як добровільність не тільки укладення, але і припинення шлюбу

Водночас, припинення шлюбу не завжди тягне за собою абсолютне припинення правових відносин між подружжям. Незважаючи на традиційну точку зору про повне припинення правовідносин між подружжям, правові наслідки в сфері особистих немайнових і майнових відносин між колишнім подружжям наступають при будь-якій з підстав припинення шлюбу, визначені у межах глави 11 СК України [1].

Метою статті є дослідження питання припинення шлюбу у сімейному праві України при зміні статі одним із подружжя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання припинення шлюбу та його підстави розглядаються у працях В. А. Ватраса [2], А.О. Дутко [3], О.І. Сафончик [4] та інших дослідників сучасного сімейного права України. Однак, розвиток та удосконалення механізму захисту основоположних прав та свобод людини зумовлює необхідність дослідження питання особливостей припинення (розірвання) шлюбу з окремими категоріями осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невід'ємною частиною правовідносин з припинення шлюбу виступають правові підстави припинення шлюбу. Водночас, зрозуміло, що діюче законодавство у жодній правовій системі не може претендувати на виключне і повне регламентування суспільних відносин. Суспільна практика постійно приносить певні зміни та вимагає доповнювати чи корегувати зміст правового регулювання.

У наш час така потреба обумовлена поширенням основних прав людини «четвертого» покоління. Людство не стоїть на місці, а право як певний живий організм має постійно відповідати сучасним викликам, що пов'язані з невідпинною еволюцією. В сьогоденні у зв'язку з розвитком біомедицини, генної інженерії та особливо з наявними трансформаційними процесами глобалізації постають нові завдання для права, вирішення яких потребує обширного аналізу сучасного покоління прав людини [5, с. 87].

Наприклад, О.О. Барабаш наголошує, що права «четвертого покоління» є відносно новими та перебувають на стадії активного розвитку та обговорення, зазначаючи: «на нашу думку, до вищезазначених

прав належать права людини, що виникли внаслідок розвитку медицини, біології, техніки та змін у загальній моралі. Більшість прав четвертого покоління недостатньо регламентовано на законодавчому рівні» [6, с.213].

В.Г. Данільцева наголошує, що четверте покоління прав людини - це правова відповідь викликам XXI століття. До їх переліку належить включити право на: зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназію, вільну від дитини сім'ю, незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами, на доступ до Інтернету та ін [7].

Ю.І. Турянський виокремлює загальнотеоретичне тлумачення соматичних прав як групи новітніх прав четвертого покоління, що пов'язані з тілесністю людини та полягають у можливості реалізації автономної волі щодо її цілісного тіла, певного органу/органів чи тканин та біологічних компонентів, які вже відмежовані від тіла, а також можливості щодо модифікації, вдосконалення, видозміни своєї тілесності [6, с.215].

В.В.Завальнюк наголошує на необхідності запровадження соматичних прав, пов'язаних із можливістю людини розпоряджатися власним тілом, адже в сучасному законодавстві вони регулюються на галузевому і навіть підзаконному рівні, а деякі з них (право на зовнішність, репродуктивні права, право на клонування, право на розпорядження своїм життям) взагалі не закріплені на нормативному рівні [8, с. 24].

Таким чином, у випадку зміни (корекції) статі, внесення змін до морфологічних ознак організму має на меті приведення у відповідність соматичної будови тіла до стійкої трансформації статевої самосвідомості, за наявності достатнього ступеня вираженості ендокринних, морфологічних, нейрофізіологічних, психологічних і фізичних ознак бажаної статі.

Правове регулювання процедури реалізації цього особистого немайнового права та визначення змісту права на зміну (корекцію) статі відзначається недостатнім рівнем деталізації у вітчизняному законодавстві. Це пояснюється досить низьким рівнем «соціальної» потреби у здійсненні такого медичного втручання. Проте, явище корекції статі не може бути за своєю природою поширеним у суспільстві. Необхідність досить радикального втручання у сферу репродуктивно-генетичної природи людини виникає лише у виняткових випадках.

Законодавчо можливість проведення такої операції закріплена лише у ст.51 Основ законодавства України про охорону здоров'я. У ній, зокрема, зазначено: «Особі, якій було здійснено зміну статевої належності, видається медичне свідоцтво, на підставі якого надалі вирішується питання про відповідні зміни в її правовому статусі» [9].

На рівні відомчих нормативно-правових актів зміна (корекція) статі регулюється наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про встановлення медико-біологічних та соціально-психологічних показань для зміни (корекції) статевої належності та затвердження форми первинної облікової документації й інструкції щодо її заповнення» від 05.10.2016 №1041 [10]. Власне, у праві на зміну (корекцію) статі можна виділити два різні елементи: право на зміну статі та право на корекцію статі.

Цивільний кодекс України не містить прямих вказівок на зміст права особи на зміну (корекцію) статі, визначаючи, проте, що перелік особистих немайнових прав, які встановлені Конституцією, цим кодексом та іншим законом, не є вичерпним, а у інших законах можуть бути передбачені й інші особисті немайнові права фізичної особи (ч.2, 3 ст.270 ЦК України) [11].

Наголосимо, що зміна статі, часто відома як корекція статі, включає в себе процес адаптації фізичних та/або соціальних характеристик особи, щоб вони відповідали її гендерній ідентичності. Це може включати гормональну терапію, хірургічні втручання та зміни в особистих документах. Т.В.Войтенко у цьому контексті наголошує: «Залишається невирішеною також проблема про існування шлюбу під час зміни статі одним із подружжя. Оскільки українське законодавство зміну статі не називає підставою для припинення шлюбу, то складається ситуація, що шлюб існуватиме, якщо обоє із членів подружжя зацікавлені в збереженні сім'ї» [12, с. 21].

Таким чином, у контексті розуміння шлюбу, що закріплена в СК України, можемо стверджувати, що на даний час зміну статі одним із подружжя необхідно розцінювати як одну із підстав припинення шлюбу. Зазначена підстава є самостійною з урахуванням природи здійснюваних особою, яка змінює або коригує стать, особистих немайнових прав.

Якщо вітчизняне законодавство ще не розглядає зміну (корекцію) статі як підставу для припинення шлюбу, то в зарубіжних правових системах її вже передбачено як підставу для припинення шлюбу, зокрема, шляхом його розірвання. Зокрема, причиною розлучення, котра є чинною для Шотландії та Північної Ірландії, але не зазначається в загальному законодавстві Великої Британії, є *зміна статі* одним із подружжя. Якщо сторона-трансгендер надасть суду сертифікат, де зазначається, що він/вона змінили стать чи перебувають у відповідному процесі, то шлюб буде припинено шляхом розлучення [13].

Так, наприклад, згідно із законодавством Фінляндії шлюб дозволений тільки між особами протилежної статі [14]. Хоча одностатевим парам заборонено вступати в шлюб, вони можуть укласти контракт про створення цивільного шлюбу. Наглядним прикладом буде випадок із судової практики ЄСПЛ. Мова йде про справу "Hämäläinen v. Finland" (2014). При народженні заявниця пані Hämäläinen була хлопчиком і вступила в шлюб з жінкою в 1996 році. У 2002 році у пари з'явилася дитина. У 2009 році вона пройшла процедуру зміни статі та звернулася з проханням змінити свою стать у документах без необхідності

розриву шлюбу або перетворення його на партнерство. Незважаючи на те, що вона змінила свої перші імена, вона не могла добитися зміни документа, що посвідчує особу на жіночу, поки її дружина не погодиться на перетворення їхнього шлюбу в цивільний шлюб або поки пара не розлучиться. Фінське законодавство, однак, передбачало, що для офіційної зміни статі необхідно або бути незаміжнім/неодруженим, або перетворити шлюб на партнерство. Як заявниця, так і її дружина хотіли залишитися в шлюбі, оскільки розлучення суперечило їхнім релігійними переконаннями, і вони вважали, що цивільний союз не давав такої ж безпеки для них і для їхньої дитини, як законний шлюб.

У своїй скарзі до Європейського суду заявниця вказала (з посиланням на статтю 8 Конвенції), що її право на особисте і сімейне життя було порушено, оскільки повне визнання її нової статі було поставлено в залежність від перетворення її шлюбу в цивільний союз [15, с.20]. У Постанові від 13 листопада 2012 року Європейський суд з прав людини визнав, що вимоги Фінляндії не порушили статті 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) та статті 12 (право на вступ у шлюб) Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Суд вирішив, що державам-членам надається певний "відступ" у вирішенні таких питань, та що Фінляндія діяла в межах цього відступу, враховуючи баланс між загальними інтересами суспільства та інтересами позивачки. Суд також вказав, що поняття шлюбу в статті 12 Конвенції відноситься до шлюбу між особою чоловічої статі та особою жіночої статі. Судом було встановлено, що законодавство Фінляндії надає заявниці три варіанти вибору. Залишаючи осторонь варіанти підтримки статус-кво або розлучення, скарга заявниці була, головним чином, спрямована на можливість перетворення шлюбу в цивільний союз за згодою її дружини. Європейський суд встановив, що, оскільки перетворення шлюбу в цивільний союз є автоматичним у фінській правовій системі, згода іншого з подружжя на реєстрацію зміни статі є елементарною вимогою, спрямованою на те, щоб захистити кожну особу від одноосібних рішень, прийнятих іншим. Більше того, заявниця та її дружина не втратять інших своїх прав, якщо їхній шлюб буде перетворений в зареєстрований цивільний союз. В результаті, ЄСПЛ вирішив на користь фінської держави, визнавши, що вимоги щодо розірвання шлюбу або його перетворення на партнерство для зміни статі в документах були прийнятними в рамках Конвенції.

Звертаючись до сімейних аспектів справи, Європейський суд зазначив, що цивільний союз не вплине на батьківство дочки заявниці, так як воно вже було законно встановлено під час шлюбу. Водночас, зміна статі не матиме і юридичних наслідків для відповідальності по догляду за дитиною, її утримання чи виховання, оскільки така відповідальність у Фінляндії ґрунтується на батьківському статусі, незалежно від статі або форми співжиття. Отже, перетворення шлюбу в цивільний союз у цьому разі не позначиться на сімейному житті заявниці. Незважаючи на дискомфорт, який заявниця щодня відчувала від неправильного документа, що посвідчує її особу, у неї була справжня можливість зміни ситуації, в будь-який момент перетворивши свій шлюб в зареєстроване співжиття за згодою її дружини [14].

Ще дві подібні справи становлять інтерес у цьому контексті (Рішення Європейського суду у справі «Паррі проти Сполученого Королівства» (Parry v. United Kingdom) [16], скарга №42971/05, ECHR 2006-XV та Рішення Європейського Суду у справі «R. і F. проти Сполученого Королівства» (R. and F. v. United Kingdom) від 28 листопада 2006 року, скарга № 35748/05) [14].

В обох випадках заявниками були подружні пари, які склалися з жінки і постхірургічного транссексуала, який змінив чоловічу стать на жіночу. Європейський суд прийшов до висновку, що саме державам належить правомочність вирішення питання про те, як регулювати наслідки зміни статі в уже наявних шлюбах. Крім того, Європейський суд визнав, що, якщо заявники прийняли б рішення розлучитися, що дозволило б транссексуальному партнеру отримати повне визнання статевої приналежності, той факт, що заявники мали можливість укласти цивільне партнерство, сприяв пропорційності оскаржуваної форми визнання статевої приналежності [14].

Висновки. Аналізуючи правовий інститут припинення шлюбу, доцільно зазначити, що на увагу заслуговує ще одна підстава припинення шлюбу, не визначена у сімейному законодавстві України, а саме: зміна статі одним із подружжя, яку, на нашу думку, необхідно розцінювати як одну із новітніх підстав припинення шлюбу. Зазначена підстава є самостійною з урахуванням природи здійснюваних особою, яка змінює або коригує стать, особистих немайнових прав та є практичним втіленням «четвертого» покоління прав людини. Правове регулювання процедури здійснення цього особистого немайнового права та визначення змісту права на зміну (корекцію) статі відзначається недостатнім рівнем деталізації у вітчизняному законодавстві. Зазначене пояснюється досить низьким рівнем соціальної потреби у здійсненні такого медичного втручання.

Це дозволяє нам запропонувати доповнити положення ст.104 СК України ч.5 такого змісту «Шлюб припиняється внаслідок зміни або корекції статі одним із подружжя». Наголосимо, що у випадку зміни статевої належності одним із подружжя, збереження первісного шлюбу, у якому перебувала особа на момент проведення відповідної операції не є можливим. Водночас, припинення такого шлюбу не тягне за собою припинення існування сімейно-правових відносин між бувшим подружжям та тим більше відносин батьківства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1 Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947–III. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

2. Ватрас В.А. Особливості суб'єктного складу подружніх і прирівняних до них правовідносин. *Університетські записки*, 2009. №1(29). С. 65-70.
3. Дутко А.О. Розірвання шлюбу за законодавством України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. №5. С.51-55.
4. Сафончик О.І. Поняття припинення шлюбу та його відмінність від визнання шлюбу недійсним за законодавством України. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. №3. С. 51-60.
5. Турянський Ю. І. Соматичні права людини в сучасній доктрині конституціоналізму: теоретико-правове дослідження: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2020. С.482.
6. Барабаш О.О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 213-217.
7. Данільцева В.Г. Покоління прав людини. URL: <https://cutt.ly/MwMFVoOB>
8. Завальнюк В.В. Антропологізація права: традиції та сучасність: монографія. Одеса: Юридична література, 2018. С.344.
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
10. Про встановлення медико-біологічних та соціально-психологічних показань для зміни (корекції) статевої належності та затвердження форми первинної облікової документації й інструкції щодо її заповнення : наказ МОЗ України від 05.10.2016 №1041. Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1589-16#Text>
11. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV Верховна Рада України. База «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
12. Войтенко Т. В. Зміна статі як підстава припинення шлюбу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. Випуск 2. С.20-25.
13. If you're applying for an interim gender recognition certificate. Advice for Scotland. URL: <https://www.citizensadvice.org.uk/scotland/family/relationship-problems-s/getting-divorced-s/>
14. Постанова ЄСПЛ від 16.07.2014 у справі «Хемелайнен (Hamalainen) проти Фінляндії» (скарга № 37359/092). Бюлетень Європейського суду з прав людини. 2014. № 11(149)
15. Конвенція про захист прав людини і основних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 р. Офіційний вісник України. 1998 р. № 13. Ст. 270
16. Рішення Європейського суду у справі «Перрі проти Сполученого Королівства» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_210#Text

REFERENCES:

1. Simeyni kodeks Ukrainy. (2002, January 10). [Family Code of Ukraine]. № 2947-III. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [in Ukrainian].
2. Vatrash, V.A. (2009). Osoblyvosti subiektnoho skladu podruznykh i pryivnnykh do nykh pravovydnosyn. [Peculiarities of the subject structure of marital and legal relations equated to them]. *Universytetski zapysky*. №1(29). 65-70. [in Ukrainian].
3. Dutko, A.O. (2014). Rozirvannia shliubu za zakonodavstvom Ukrainy. [Divorce according to the legislation of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhniky»*. №5. 51-55. [in Ukrainian].
4. Safonchik, O.I. (2017). Poniattia pryypynennia shliubu ta yoho vidminnist vid vyznannia shliubu nediyisnym za zakonodavstvom Ukrainy. [The concept of termination of marriage and its difference from recognition of marriage as invalid under the legislation of Ukraine]. *Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*. №3. 51-60. [in Ukrainian].
5. Turianskyi, Yu.I. (2020). Somatychni prava liudyny v suchasni doktryni konstytutsionalizmu: teoretyko-pravove doslidzhennia. [Somatic human rights in the modern doctrine of constitutionalism: a theoretical and legal study]. *Dys. ... doktora yuryd. nauk: 12.00.01*. 482. [in Ukrainian].
6. Barabash, O.O. (2016). Chetverte pokolinnia prav liudyny: zahalnoteoretychna kharakterystyka. [The fourth generation of human rights: a general theoretical description]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhniky". Serii : Yurydychni nauky*. № 837. 213-217. [in Ukrainian].
7. Daniltseva, V.H. (2017) Pokolinnia prav liudyny. [Generation of human rights]. Retrieved from: <https://cutt.ly/MwMFVoOB> [in Ukrainian].
8. Zavalniuk, V.V. (2008). Antropologizatsiia prava: tradytsii ta suchasnist. [Anthropologization of law: traditions and modernity]. *Monohrafiia*. Odesa. Yurydychna literatura. 344. [in Ukrainian].
9. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia. (1992, November 19). [Fundamentals of Ukrainian legislation on health care]. *Zakon Ukrainy № 2801-XII*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> [in Ukrainian].
10. Pro vstanovlennia medyko-biologichnykh ta sotsialno-psykholohichnykh pokazan dlia zminy (korektsii) statevoi nalezhnosti ta zatverdzhennia formy pervynnoi oblikovoi dokumentatsii y instruktzii shchodo yii zapovnennia. (2016, October 5). [On the establishment of medico-biological and social-psychological indications for changing (correction) gender identity and approving the form of primary accounting documentation and instructions

for filling it out]. *Nakaz MOZ Ukrainy №1041*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1589-16#Text> [in Ukrainian].

11. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. (2003, January 16). [The Civil Code of Ukraine]. *Zakon Ukrainy № 435-IV*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].

12. Voitenko, T. V. (2015). Zmina stati yak pidstava pryrynennia shliubu. [Change of gender as a ground for termination of marriage]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Vypusk 2. 20-25. [in Ukrainian].

13. If youre applying for an interim gender recognition certificate. (2024). *Advice for Scotland*. Retrieved from: <https://www.citizensadvice.org.uk/scotland/family/relationship-problems-s/getting-divorced-s/> [in English].

14. Postanova YeSPL u spravi «Khemelainen (Hamalainen) proty Finliandii» (skarha № 37359/092). (2014, July 16). [Judgment of the ECtHR in the case "Hamalainen (Hamalainen) v. Finland" (complaint No. 37359/092)]. *Biuletyn Yevropeiskoho sudu z prav liudyny*. № 11(149). [in English].

15. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovnykh svobod. (1950, November 4). [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. Mizhnarodnyi dokument. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 1998. № 13. 270. [in Ukrainian].

16. Rishennia Yevropeiskoho sudu u spravi «Perri proty Spoluchenooho Korolivstva». (2002, April 29). [Decision of the European Court in the case "Perry v. United Kingdom"]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_210#Text [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 9.11.2023

УДК 342.95

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-260-264

Козар Максим Олегович,

аспірант Західноукраїнського національного університету

e-mail: kozar_max@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0003-9795-3552>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

Аналізується досвід низки держав із забезпечення законності у правоохоронних органах. Дослідження способів попередження порушення законності правоохоронцями дозволило авторам сформулювати висновок про те, що до пріоритетних заходів слід віднести жорсткий відбір кандидатів на службу, високий рівень контролю за діяльністю посадових осіб, тісний зв'язок з громадськістю у виявленні фактів правопорушень з боку правоохоронців.

Метою статті є проведення наукового дослідження полягає в проведенні комплексного аналізу теоретико-правових основ інституційного забезпечення міжнародного досвіду забезпечення законності у правоохоронних органах, та в розробці рекомендацій щодо його вдосконалення.

Автор приходить до висновку, що проаналізувавши досвід запобігання порушенням законності у сфері правоохоронної діяльності, можна зробити висновок, що пріоритетними заходами є жорсткий відбір кандидатів на службу, високий рівень контролю за діяльністю посадових осіб, тісний зв'язок з громадськістю у виявленні фактів правопорушень з боку співробітників.

Ключові слова: законність, правоохоронні органи, закордонний досвід

Kozar M. INTERNATIONAL EXPERIENCE OF ENSURING LEGALITY IN LAW ENFORCEMENT BODIES

The experience of a number of states in ensuring legality in law enforcement agencies is analyzed. The study of ways to prevent violations of the law by law enforcement officers allowed the authors to formulate the conclusion that priority measures should include strict selection of candidates for service, a high level of control over the activities of officials, close communication with the public in the detection of violations by law enforcement officers.

The purpose of the article is to conduct a scientific study, which consists in conducting a comprehensive analysis of the theoretical and legal foundations of institutional support of the international experience of ensuring legality in law enforcement agencies, and in the development of recommendations for its improvement.

The author comes to the conclusion that after analyzing the experience of preventing violations of the law in the field of law enforcement, it can be concluded that the priority measures are strict selection of candidates for service, a high level of control over the activities of officials, close communication with the public in identifying facts of violations by employees

Key words: legality, law enforcement agencies, foreign experience

Постановка проблеми. Законність визначається як правове соціальне явище, що характеризується організацією та функціонуванням суспільства та держави на правовій основі. Законність базується на понятті «закон» [1], що обумовлює проникнення принципу законності у всі сфери життєдіяльності та підвищену суспільну роль – від процесу створення закону до реалізації його норм у юридичній практиці (правозастосування). Як зазначає (*Singh, Danny*. (2022)) стан законності відображає рівень правової організації суспільного, політичного життя, зв'язок права та діяльності як державної влади, та держави